

Antun Šojat (Zagreb)

GEOGRAFSKI TERMINI U TOPONIMIJI KAJKAVSKOGA PODRUČJA

1. UVOD

O kajkavskoj se toponimiji malo zna. Nedostaju popisi toponima na kajkavskom govornom području, pa prema tomu ne postoje ni pouzdani i dovoljni podaci o jezičnim i izvanjezičnim čimbenicima koji odlučuju o nazivima zemljišnih čestica, o nazivima oblika tla i vode i ljudskih tvorevina koje se uključuju u toponimijski sustav, o postanku, motiviranosti, o načinu tvorbe toponima, o prostornoj ovisnosti toponima međusobno, o evoluciji pojedinih naziva u povijesno-jezičnom zbivanju, o njihovoj semantičkoj podlozi i etimologiji pojedinih naziva, a osobito o odnosu kajkavske toponimijske strukturiranosti prema strukturi toponima u drugim hrvatskim i srpskim inodijalektnim krajevima i na slovenskom jezičnom području. Poznato je da kajkavsko narječje ima nekoliko dijalekata, koje karakteriziraju neke međusobno različite fonetske pojave (tipološki, pa i genetski, važne su izofone različitih kontinuanata prasl. *t'* i *d'*, koje su osnovica Beličeve podjele kajkavskog narječja)¹ i različitost akcenatske evolucije od osnovne kajkavske akcentuacije, kako ju je rekonstruirao S. Ivšić², kojemu je ta različitost akcentuacije bila odlučujuća za njegovu podjelu. Ne zna se, međutim, postoje li i određene toponimijske osobine vezane uz pojedine kajkavske dijalekte, uz njihovo zemljopisno područje, ili je kajkavski toponimijski sustav po osnovnim svjim karakteristikama u sebi jedinstven.

Cijeli kompleks toponomastičke problematike³ na kajkavskom govornom području, ovdje tek u osnovnim crtama nabačen, zahtijeva mnogo vremena

¹ Usp. npr. u *Narodnoj enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenačkoj* St. Stanojevića, s. v. *Kajkavski dijalekt*.

² *Osnovna hrvatska kajkavska akcentuacija u Pergošića (1574)*, Zbornik lingvističkih i filoloških rasprava A. Beliću. . . , Beograd 1937; *Jezik Hrvata kajkavaca*, Ljetopis JAZU 48, Zagreb 1936.

³ Termin *toponomija* upotrebljavam za stanje i sustav imenovanja terenskih oblika, a termin *toponomastika* za znanost koja proučava toponime.

i napora da bi se istražio i obradio. Ali, ta problematika zahtijeva prije svega i mnogo poticajâ, znanstvenih i materijalnih, kako bi toponomastičko istraživanje u kajkavskim krajevima omogućilo što prije cjelovitu sliku toponimije na području našega jezika.

2. PODRUČJE I NASELJA

Pokušat ću prikazati nekoliko tipičnih kajkavskih geografskih termina koji služe kao toponimi na kajkavskom govornom području. Podatke sam skupio u različitim kajkavskim krajevima, pa će ovaj moj prikaz, veoma ugrubo, izložiti stanje u različitim kajkavskim dijalektima. Za ovu priliku podijelio sam kajkavsko narječje kombinirajući Ivšićevu podjelu s podjelom Brozovićevom⁴ i dodavši im neke potpodjele po geografski i dijalekatski određenim cjelinama prostiranja kajkavskih govora. Ta moja podjela ne uzima u potpunosti ni Beličeve, ni Ivšićeve, ni Brozovićeve kriterije, ali ima svoju realnu podlogu u cjelokupnosti dijalekatnih osobina pojedinih krajeva. Iz svojih razmatranja izuzimam gorskokotarske govore.

Zagorski govori predstavljeni su podacima iz Krapine i Začretja, *medi-murski govori* podacima iz Preloga. *Turopoljski* su primjeri iz Mraclina i Velike Bune, prijelazno dijalekatno područje između turopoljskih i samoborskih govora zastupaju podaci iz Svete Nedelje. Za područje između zagorskih i jugozapadnih kajkavskih govora podaci su iz Samobora, a za prijelazno turopoljsko-jugozapadno područje iz Kupinca. *Prigorski dijalekt* predstavljaju toponimi iz Cvetkovića (u blizini Jastrebarskog), a druge jugozapadne kajkavske govore toponimi iz Pisarovine i iz karlovačkih govora: Karlovca, Stativa, Ušća i drugih mjesta u blizini Karlovca (uz ime sela iz okolice toga grada navodi se u zagradi oznaka Kc). Donosim i neke toponime iz Generalskog Stola, kojega govor, premda s mnogo čakavskih osobina, u velikoj mjeri pripada karlovačkom govornom tipu. Za *križevačke govore* imam nekoliko podataka iz Cubinca (uz Križevce), iz Hižanovca (ispod Kalnika) i iz Brčevca (kraj Vrbovca). Za zelinski tip govora podaci su iz Biškupca i Črečana (uz Zelinu), za prijelazni zagorsko-posavsko-križevački tip iz Dugog Sela. Zapadni *posavski govori* predstavljeni su primjerima iz Trebarjeva i Tišine Kaptolske, istočniji podacima iz Ivanića (koji akcenatski pripada drukčijem tipu) i Križa, *podravski* primjerima iz Virja i Reke kraj Koprivnice. Kajkavski su ikavci (*donjosutlanski dijalekt*) zastupljeni nekim podacima iz Marija-Gorice, Brdovca, Prudnice i nekih drugih donjosutlanskih naselja (uz ime sela navest će se oznaka: ik.) te podacima iz Zdenčine i Horvata, iz južnijeg njihova područja. Neke toponime u zagrebačkoj okolici prikazujem podacima iz Šestina i Gornjeg Vrapča, koja su sela u velikoj mjeri već postala gradska naselja. Neke zagrebačke toponime donosim po vlastitom znanju.

Moram svakako upozoriti da toponimijska građa ovoga razmatranja nije sustavno skupljena, nego je usputni produkt mojih dijalektoloških istraživanja.

⁴ U *Školskom leksikonu* — Panorama — Zagreb 1965, knjiga *Jezik*, s. v. *Kajkavsko narječje*.

PODRUČJE KATJKAVSKOGA NARJEČJA

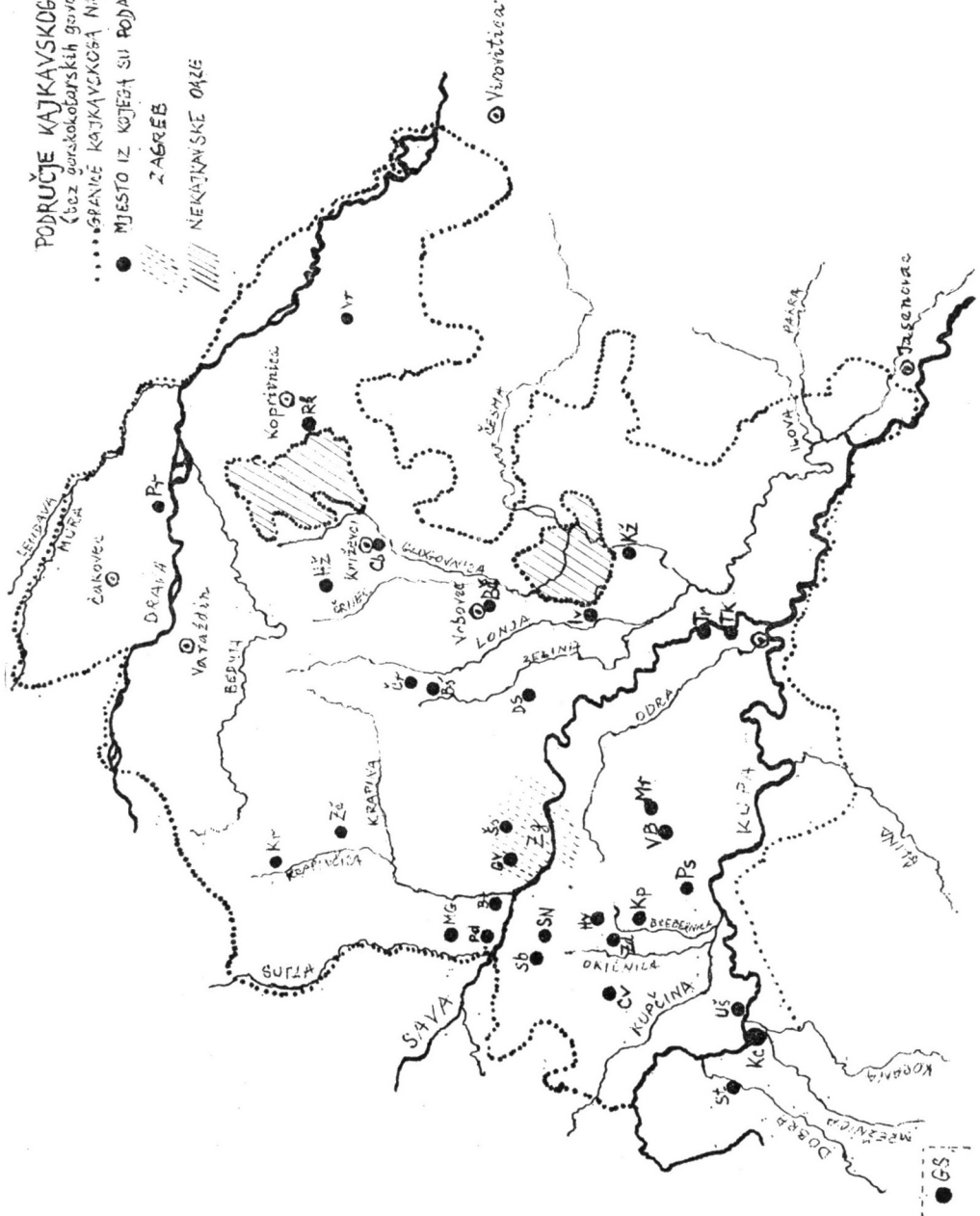
(bez goroskokotarskih govornika)

.....GRANICE KATJKAVSKOGA NARJEČJA

● MJESTO IZ KOTJEŽ SU PODALCI

ZAGREB

NEKATJKAVSKE OAZE

Zbog toga će prikazana građa moći poslužiti tek kao skica problema i uzorak toponimije u različitim kajkavskim krajevima.

Na karti (str. 203) prikazujem približan zemljopisni smještaj govora iz kojih sam crpio podatke.

3. NEKE JEZIČNE OSOBINE

Osim po akcenatskim različitostima, koje se najbolje mogu uvidjeti u studiji S. Ivšića *Jezik Hrvata kajkavaca*⁵, a koje su u ovoj prilici manje važne pa ih izostavljam iz razmatranja, kajkavsko se govorno područje najočitije dijeli po nekim fonetskim osobinama.

Kajkavski ikavci i mnogi jugozapadni govori imaju *a* na mjestu poluglasa, svi ostali kajkavci (osim u nekim gradovima) glas *e*. Na mjestu jata samo kajkavski ikavci govore *i*, u jugozapadnim govorima mogući su ikavsko-ekavski refleksi, karakteristika svih drugih govora jest glas reda *e*, u monoftonskom ili u diftonskom izgovoru (*e* ili *ie*). Glas *o* na mjestu prasl. *o* i *l* karakterističan je za najveći broj kajkavskih govora, ali je u mnogim, osobito u jugozapadnim, česta i kontinuant *u*, koja je u kajkavskih ikavaca jedina. U okićkom tipu jugozapadnih govora prešao je vokal *o* u određenim akcenatsko-fonetskim uvjetima u *e* ili *i*.

U jugozapadnim govorima često postoji fonološka opreka između *č* i *ć*, glasovne skupine prema **sk' zg'* u njima se izgovaraju ili *šč*, *žd* ili *ś*, *ž*, kako u kojem govoru — u svim drugim, istočnijim i sjevernijim govorima, izuzimajući, djelomično, kajkavske ikavce, samo je po jedan fonem *č* i *ć*, također i u spomenutim konsonantskim skupinama (uz mogućnost ostvarivanja *š* i *ž* mjesto *šč* i *žđ* u nekim zagorskim govorima). Istočni kajkavski govori, tj. oni koji se protežu, otprilike, istočnije od ceste Varaždin — Zagreb, imaju *đ* za prasl. *d'*, tek se u najzapadnijim posavskim govorima mogu paralelno pojaviti *đ* i *j*, u svim je drugim govorima (s pojedinim leksičkim izuzecima) kontinuant *j*. Krajnji zvučni suglasnici u golemoj većini kajkavskih govora obezvučeni su.

4. O KAJKAVSKIM GEOGRAFSKIM TERMINIMA

„Geografski termin“ jezični je izraz za iste ili slične oblike tla (npr. *brdo*, *breg*, *klañec*, *dol*), za iste ili slične prirodne oblike vezane uz vodu (npr. *reka*, *mlaka*, *čret*), za karakteristična svojstva tla (*mekota*, *celina*, *stena*), za oblike koji nastaju raslinjem (*šuma*, *dubrava*) ili namjenom tla u službi čovjeku (*niva*, *poље*, *vrt*). Među geografske termine ubrajam i metaforične nazive pojedinih fizičkih kategorija tla (*greda*, *glava*, *bok* i sl.), zbog toga što oni, bez obzira na njihovo postanje, imaju u geografskoj terminologiji jednako tako ograničeno značenje kao i termini koji označuju jedino neki terenski oblik. I isključivo fiziogeografski termini nisu uvijek u toponimiji jednoznačni, jer se njihovo osnovno morfološko, odnosno toponimijsko značenje može

⁵ V. bilj. 2.

prenijeti na drugi geografski sadržaj (npr. apelativ *reka*, koji jezično označuje veliku masu vode koja teče, kao toponim ili kao član toponomastičke sintagme imenuje i naselja, ponekad veoma udaljena od bilo kakve veće vode tekućice: *Rěka*, uz Koprivnicu, *Gđrńa Rěka*, ispod Kalnika i uz Jastrebarsko, *Rěčica*, u blizini Križevaca i uz Karlovac, *Kriška Rěčica*, nedaleko od Križa (Novoselec); apelativ *reka* može služiti za imenovanje i drugih geografskih pojmova, primjerice šuma: *Māla riěka*, *Velřka riěka* u zelinskom kraju). Očito je da su i takvi termini metaforični, uvijek može postojati neka sličnost kojega geografskog objekta s predmetom osnovnoga značenja riječi i prouzročiti prenošenje značenja.

Različiti kajkavski dijalekti u određenom dijelu svojega leksičkoga fonda mogu za isti pojam imati različite riječi. Ista je situacija i s geografskim terminima: neki su jednaki na cijelom kajkavskom području, neki su vezani za određene govore, odnosno pojavljuju se tek u određenom kraju (npr. *breg* je najčešći kajk. apelativ za raznovrsne oblike terenskih uzvisina, termini kao *brdo*, *gora*, *hum* i dr. po svojoj su prostornoj proširenosti rijetki). Navest ću ovdje tek jedan primjer teritorijske ograničenosti pojedinih termina, jer, kako rekoh, za potpuniji pregled takvih pojava nema dosta podataka. Za pojam „šuma“ samo se u sjeverozapadnim zagorskim govorima upotrebljava riječ *husta* ili *hošta*, koja se nekada rabila kao apelativ na širim prostorima nego danas, kako svjedoče pojedini toponimi, npr. *Fostřice* ispod Kalnika. U karlovačkom tipu govora i u mnogobrojnim drugim jugozapadnim kajkavskim govorima, a isto tako i u kajkavskih ikavaca za taj se pojam upotrebljava riječ *loza*. U svim je ostalim kajkavskim krajevima danas u uporabi samo riječ *šuma*, koja sve više potiskuje druge termine i u onim govorima koji je organski nemaju. I vjerojatno će riječi *husta* i *loza* u značenju „šuma“ doživjeti istu onu sudbinu koju su doživjeli apelativi *gaj*, *lug*, *dubrava*, *les*, koji se danas, s malim iznimkama, čuvaju još jedino u toponimima.

U različitim dijalekatnim područjima unutar istoga narječja isti geografski termin može imati različito značenje, tj. može označivati sasvim drugačiji geografski pojam. Na primjer, riječ *greda* u Međimurju (Prelog) ima osnovno značenje „uzvišeni ravni dio zemljišta koje je ostavila rijeka povlačeći se u novo korito“ (i preneseno značenje „brana“) — u nekim kajkavskim govorima ta riječ označuje usku, nešto povišenu i ravnu površinu tla, u nekima pak znači ono isto što i riječ *sleme* u drugim kajkavskim govorima.

Geografske termine možemo podijeliti na one koji jezično označuju isključivo prirodne oblike i na termine koji su metafore prema objektima nastalim ljudskom djelatnošću. Premda su u toponimijskoj nomenklaturi ljudske tvorevine veoma česta motivacija naziva, malo ih je koje su u kajkavskim govorima ujedno i geografski termini (kao što su, na primjer: *krč*, *sedlo*), a takvi su termini ponajčešće ograničeni prostorno, pojavljuju se tek u određenim kajkavskim dijalektima ili čak samo u govoru nekoliko sela. Ponekad je teško odrediti je li geografski termin nastao prema prirodnim osobinama tla pa semantički prenesen na slične objekte ljudske djelatnosti ili je psihološko-jezični proces bio u suprotnom smjeru (npr. *jarek*, *zdenec*).

Među geografske termine ubrajamo i jezične oznake tipova ljudskih naselja (npr. *selo*, *grad*). Takvi termini mogu u kajkavskoj toponimiji služiti

kao imena ili dijelovi imena i drugih geografskih sadržaja. U toponimijskoj se službi pojavljuju i apelativi koji više ne žive, bilo na cijelom kajkavskom govornom području bilo u pojedinim govorima, nego tek kao *nomina propria* (npr. *varaš*, *ves*).

Vežan vremenom i opsegom ovoga izlaganja, moram ograničiti razmatranja koja se nameću pri proučavanju moje terenske građe. Tako u ovoj prilici neću govoriti o tvorbi geografskih termina i toponima prema njima, o njihovim osnovama, sufiksima, sraslicama, sintagmama, o etimologiji manje poznatih riječi, o jezičnoj evoluciji, o vremenu postanka ili nestanka pojedinih apelativa u funkciji geografskih termina i toponima itd. U pregledu kajkavskih geografskih termina koji su mi poznati i prema kojima imam zabilježene i toponimijske podatke dat ću uz popis toponima opis geografskog oblika koji imenuju (npr. *brijeg*, *livada*, *šuma*) i značenja geografskih termina, koliko su potvrđena na terenu. Da bih na najkraći način upozorio i na jezično-povijesni život navedenih kajkavskih termina, uz svaki donosim i njegov oblik i značenje kakvo je zabilježio I. Belostenec u svom golemu rječniku pred oko tri stoljeća.⁶ Ako pojedina riječ u tom rječniku ne označuje zemljopisne pojmove, ili ako je u njemu uopće nema, donosim samo značenje koje sam zabilježio u suvremenim govorima. Pri terminima koji više ne postoje kao apelativi u kajkavskim govorima a nisu zabilježeni ni u Belostenčevu rječniku, značenje donosim prema *Rječniku JAZU*⁷ i prema Skokovu *Etimologijskom rječniku*.⁸ U slučajevima kad nisam zabilježio značenje geografskog termina ili nisam potpuno siguran što termin znači a značenja ne nalazim ni u spomenutim rječnicima — ne tumačim mu značenja.

5. SEMANTIČKA PODJELA

Kajkavsko se govorno područje proteže na relativno velikom prostoru, od brdovitih gorskokotarških predjela do ravničarskih krajeva u Turopolju, Posavini i u Međimurju, dijelom i u Podravini, ali je najveći dio tla na kojem žive kajkavci brežuljkast. Kroz kajkavsko područje protječu tri veće rijeke (Sava, Drava, Kupa) i nekoliko manjih, s brežuljaka, bregova i brda teče velik broj potoka i potocića. Jezerâ nema. Fiziogeografska svojstva zemljišta na kojem se prostiru razni kajkavski dijalekti mogu uvjetovati i različitu proširenost pojedinih geografskih termina, tj. njihovu vezanost za određeni dijalekt, odnosno za određeni govorni tip unutar dijalekta, a time i njihovu uporabu u toponimiji. Istina, neki se geografski termini koji označuju uzvisine tla i dijelove takvih prirodnih oblika pojavljuju i u nizinskim krajevima, neki se tipični ravničarski termini mogu rabiti i u područjima drugačije geografske konfiguracije, ali ima i geografskih termina koji se nalaze ili samo u ravnici, ili samo na brdovitom, bregovitom, brežuljkastom terenu, ili samo uz kakvu vodu, tekuću ili stajaću.

⁶ I. Belostenec, *Gazophylacium illyrico-latinum*, Zagreb 1740. Belostenec je umro 1675. Po potrebi, značenja su tražena i u latinsko-hrvatskom dijelu rječnika.

⁷ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.

⁸ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga 1—4, Zagreb 1971—1974.

I. GEOGRAFSKI TERMINI KAO OZNAKE PRIRODNIH OBLIKA TLA

a) Toponimi prema terminima koji označuju uzvisine, njihove dijelove i odnos drugih geografskih oblika prema njima

bok „padine brda, brijega, brežuljka“ (B s. v. *boki*: „latera“): *Bōki* (polje) DS, *Zābōk* (naselje) Zč, *Zābok* (polje) Hž.

brdo „visoka uzvisina tla“ (B s. v. *berdo*: „collis, clivus“): *Břdo* (brdo) Rk, Turan (Kc), *Debēlo břdo* (brdo) GS, *Břđine* (selo) VB, (predio) GS, *Břdovec* (selo) Br, *Brdārnica* (livada) Cv; apelativ rijedak.

breg „uzvisina tla, osamljena ili u nizu“ (B s. v. *breg*: „collis“): *Brēg* (polje) Ps, Zd, Hv, (selo) SN, *Brēgi* (polje) Bč, (vinograd) Bš, *Brīgi* (brdo) Ključ (ik.), *Gōli brēg* (brijeg) Rk, *Bili brīg* (polje) MG, *Mrākov Brēg* (selo Mr, *Šūšel-brēg* (dio grada, na brijegu) Kr, *Pod brēgim* (sg.1 njiva) Cv, *Zabreg* (ledina) Kp.

dol, *dolec*, *dolica*, *dolina* „relativno ravno zemljište među prirodnim uzvisinama“ (B s. v. *dol*: „descensus, declivitas“, s. v. *dolica*: „vallis“, *dolina* označena kao D.): *Dōje* (dio grada) Zg, *Dōlēc* (dio grada) Kr, *Dōlac* (ulica) Zg, *Dolīče* (dio grada) Kr, *Podolnica* (vinograd) Bš, *Podōlica* (predio) Zč, *Dōline* (polje) Rk; apelativ *dolina* rijedak je.

draga „strm usjek među brdima, relativno blago položenih strana; duboko ravno zemljište u brdu“ (B s. v. *draga*: „dol“, v. *dolica*): *Drāga* (predio) Sm, *Jivīčkove drāge*, *Alarske drāge* (njive) GS, *Drāžica* (livada) Cv; rijedak apelativ.

glava „vrh brijega; uzvisina“ (B s. v. *glava*: v. *glavica*; s. v. *glavica*: „brežanek, collis acclivis, clivus“): *Prebōjska glāva* (šuma), *Pod glāvāmi* Sv; rijedak apelativ.

gora „brdo; šuma“ (B s. v. *gora*: „planina, mons“, s. v. *gorica*: D. bardašce, glavica): *Zēlinska gōra* (brdo) Bš, *Stāra gōra* (šuma) Ps, *Cřna gōra* (šuma) Rk, *Duga Gōra* (selo) GS, *Gōrica* (drugo značenje ima riječ *gorica*: „vinograd“) (selo) SN, (polje) Pr, (predio) Zč, *Vēlika Gōrica* (naselje) Mr, *Mārija-Gōrica* (selo) MG, *Bila Gōrica* (selo) MG, *Podgōra* (selo) Kr, *Podgorje* (dio sela) Ps, *Prigorje* (selo) Br; apelativ rijedak u kajk. narječju.

graba „jama, jarak“ (B s. v. *graba*: „prokop, fossa, fossa fluvialis“): *Popōva grāba* (predio), *Māgdina grāba* (livada), *Med grābami* (njiva) Cv, *Podgrāba* (polje) Hv, *Zagrāba* (polje) Pr, *Med grābe* (polje) Br.

grēda „usko, nešto povišeno i ravno tlo; vododjelnica; uzvišeni ravni dio zemljišta koje je ostavila rijeka povlačeći se u novo korito“: *Grēda* (selo) Tr, DS, *Brēška Grēda* (selo) Iv, *Lipova grēda* (šuma) Rk, *Bolārna grēda* (šuma) Novaki (Kc), *Grēde* (polja) Kž, *Gredica* (šuma) Cv, *Gredice* (selo uz Klanjec, Hrv. zagorje).

grič (B s. v. *grič*: v. *greben*, ERj s. v.: „brežuljak, glavica; vrlet“): *Grič* (dio grada) Zg, (predio uz Koranu) Turan (Kc), *Griči* (predio) St; apelativa nisam zabilježio.

hum (B s. v. *humka*: v. *berdašce*, ARj, ERj s. v.: „brežuljak, glavica“): *Hum Bistrički*, *Hum Breznički*, *Hum Košnički*, *Hum na Sutli*, *Hum Stubički*, *Hum Zabočki* (sela u kajk. krajevima u *Imeniku mesta u Jugoslaviji*⁹); apelativa nisam zabilježio.

jama „udubina u tlu“ (B s. v. *jama*: „rupa, fossa; „specus, spelaeum“ v. *špiļa*): *Jāma* (dolina) Rk, *Glibōka jāma* (polje) Iv, *Vūkova jāma* (polje) MG, *Na jāma* (predio) GV, *Jāmica* (polje) Pd, *Jāmnica* (dio sela) Ps, *Vōčijama* (polje) Hž.

jarek „uska udolina među bregovima; duga udubina tla“ (B s. v. *jarek*: „vallis; „canalis“ v. *graba*): *Jārek* (njiva) Cv, *Jārki* (polje) Hv, *Mihālekov jārek* (dio grada) Kr, *Māčji jārek* (šuma) Turan (Kc), *Peršosvi jārki*, *Cārevi jārki* (polja) Zd, *Jarčēlek* (udolina) Rk.

klāda „vrsta uzvisine tla: greda, kosa“: *Klāda* (polje) Zd.

klañec „usjek među brdima“ (B s. v. *klañec*: „vallis“ v. *dolica*; „semita angusta, clivosa, via clivia“): *Klāñec* (polje) Zd, (selo u Hrv. zagorju), *Klāñac* (ulica) Cv, *Klāñčić* (ulica) Zg.

kosa „padina, strana brijega“: *Kosā* (polje) Br; rijedak geogr. termin.

kraj „predjel; pokrajina“ (B s. v. *kraj*: v. *krajina*): *Krāj Gōrni*, *Krāj Dōni* (sela) MG.

⁹ *Imenik mesta u Jugoslaviji* — Službeni list SFRJ — Beograd 1973.

kut „strma draga između dva brda“: *Kući* (polje) Br, *Ključ* (ik.), *Koći* (njiva) Cv, *Sablow kót* (livada) Mr.

laz (ARj, ERj, s. v.: „prolaz; čistina u šumi; krčevina“): *Láz* (polje) Mr, *Láz* (livada) Cv, *Lázi* (Polje) MG, (dio grada) Kr, *Láze* (predio) Kamensko (Kc), *Láze* (selo) Mr, *Nóvi láz*, *Stári láz* (livade) Cv, *Vrāži láz* (prolaz u brdu) GV, *Lázac* (polje) Ključ (ik.); apelativa nisam zabilježio.

luka (B s. v. *luka*: „nemus, sylva“; „vallis nemorosa“ v. *draga*, ARj, s. v.: „livada uz rijeku“, ERj s. v. lučiti: „livada“): *Luka Lěva*, *Luka Děsna* (sela) Tr, *Lúka* (selo) Bč, *Lúkã* (polje) Zč, *Lóke* (polje) Bš, *Frančakóva záluka* (šuma), *Pilátiva záluka* (polje) Cv; apelativa nisam zabilježio.

pečina „stijena, hrid“ (B s. v. *pečina*: „petra, rupinae“): *Trzanóva pečina*, *Tajándóve pečine* (stijene u Medvednici) GV.

pođe, *pošana* „oveće ravno zemljište izvan naseljenoga mjesta; zemljište pogodno za uzgoj hranjivih biljaka“ (B s. v. *pole*: „campus, ager, plagia“): *Póđe* (tratina) Uš, *Búdino pòđe* (livada) Mr, *Góspocko pòđe* (ravna tratina) Uš, *Dòlje pòdi*, *Srédnje pòdi*, *Górnje pòdi* (njive) Cv, *Pòđe* (selo) Kr, *Pošana Lekėnička* (selo) TK, *Polánice* (livade) Mr.

ravnica „veće ravno zemljište“ (B s. v. *ravnica*: „planitudo. . . , rectitudo camporum. . . , locus planus“): *Ravnice* (polje) Br, (dio grada) Zg, (njive) Čr.

rebar „obronak“ (B s. v. *reber*: „clivus, collis“, proprie: „sublimitas, l. declivitas collium“): *Rėbar* (dio grada) Zg; apelativa nisam zabilježio.

rebro „obronak; sljeme brijega“: *Rėbro* (dio grada) Zg, *Rebrá* (polje) Bš.

rupa (B s. v. *rupa*: „foramen in petra, l. terra“, ARj, ERj, s. v.: „jama, vrtača, vrtotina, duplje, škulja“): *Růpa* (polje) Mr; apelativa nisam zabilježio.

sleme -ena „vododjelnica; greben, vrh uzvisine“ (B s. v. *sleme*: sleme gore „supercilium montis“ v. *verh*): *Slėme* (brežuljak, podatak iz Lobora, Hrv. zagorje), *Słėme* (najviši vrh Medvednice i predio oko njega) Zg.

stran f. „padine brijega“: *Mála strán* (polje) Bš.

špica „šiljat vrh brijega“ (B s. v. *špica*: v. *verh*): *Prebójska špica* (šuma) Cv.

vrh „najviši dio terenske uzvisine“ (B s. v. *verh*: verh gore „jugum, culmen, l. vertex montis. . . , altitudo montis. . .“): *Črni vrh* (vrh brda) GV, *Tėški vėrh* — *Tėrški vėrh* (dio grada) Kr, *Vřėk* (vrh brijega) SN, *Vrhóvčak* (?) Sm, *Pòdvrh* (selo) Sm, *Závřje* (?) St, *Površina* (vinograd) Bč.

žrelo „?“: *Žrėlo* (polje) Pr; riječ kao geogr. termin nisam zabilježio, apelativ ima značenje „otvor za loženje peći“.

b) *Toponimi prema terminima koji označuju tlo u odnosu na vodu, tekuću ili stajaću*

bara „opsegom manja udubina tla ispunjena vodom, lokva“: *Bárica* (njiva) Rk, *Bárise* (ledina) Uš, D. Mekušje (Kc); apelativ rijedak.

berek -a „močvarno tlo“ (B s. v. *bereg*: D. lokva „stagnum, lacus, palus“): *Bėrek* (polje) Novaki (Kc), (baruština) Čr.

blato „mokro, raskvašeno zemljište“ (B s. v. *blato*: „lutum, coenum, limus, palus“): *Bláto* (selo) Mr.

brod (B s. v. *brod*: v. *brodišće*; s. v. *brodišće*: kud se prek gaziti more, „vadum“, ERj s. v. brodit: „ . . . mjesto na rijeci gdje nije duboko, gdje se može pregaziti. . .“): *Bród* (polje) Hž, *Bródec* (zemljište između dva potoka) Čr, *Bródac* (ledina) Turan (Kc), *Bridiše* (livada), *Pešáno bridiše* (šuma) Cv; apelativ kao geogr. termin nisam zabilježio.

čret „vlažno, podvodno tlo“ (B s. v. *čret*: „sylva paludosa“): *Čerėt* (polje) Kž, *Črėti* (polja) Iv, *Rėtki črėt* (livada) Mr, *Črėčan* (selo) Čr, *Záčretje* (selo) Zč.

kal „mokro, raskvašeno zemljište“ (B s. v. *kal*: kalužina. . . „lacuna, coenum, limus, lutus“): *Kál* (livada) Turan (Kc), *Za káli* (livada) GS, *Nákal* (polje) Novaki (Kc), *Dólñi nákal*, *Górnji nákal* (šume) Cv, *Kálišće* (njive) GS, *Kalíneck* (potok) Čr, *Kálmik* (brdo i selo) Hž; rijedak apelativ.

korito „izdubljeno zemljište kojim teče potok ili rijeka“: *Kirīti* (livada) Cv, *Koritān* (livada) Turan (Kc), *Korināča* (polje) DS; kao geogr. termin rijedak apelativ.

mlaka „bara, lokva“ (B s. v. *mlaka*: „lacuna“): *Mlāka* (polje) Novaki (Kc), *Mlākā* (polje) Br, *Mlāke* (polje) Gradac (Kc), *Mlāke* (livade) Čr, *Uda mlāka*, *Dōlña mlāka*, *Gōrña mlāka* (livade) Cv, *Vēlika Mlāka* (selo) Mr.

močvar „močvara?“: *Mōčvar* (livada) Hž; možda nije geogr. termin, u Čr ima značenje kao u Lici: „mokrina, vlaga“ (usp. ERJ s. v. *mokar* i B s. v. *močvar*, *močvarnost*), pri zabilježenu toponimu nisam dobio značenje apelativa.

otok „zemljište opkoljeno vodom“ (B s. v. *otok*: „insula“): *Ōtok* (selo) Pr, Sm, *Joiđki* (polje) Iv, *Ōtok Nārtski* (selo) DS, *Otdčac* (ledina) D. Mekuše (Kc), *Otdčec* (selo) Zg, *Podđtočje Gōrne* (selo), *Podđtoča* (?) Mr.

pleso (ARj, s. v., „mirni i upravni tijek vode među obalama ili ostrvima“, ERJ, s. v., „See, Landsee, lago“): *Plēso* (selo) Mr, *Plēsa* (polje) Hž; apelativa nisam zabilježio.

poloj „močvarno tlo“: *Pōloj* — *Pōloj* (livada) Gradac (Kc), *Pōloji* (livade) Turan (Kc), *Polōjne* (selo) Bš, *Polōjne* (selo) Čr; usp. u ERJ, s. v. liti, apelativ *polojac* „nizina gdje se voda zadržava“.

potok „manja voda tekućica“ (B s. v. *potok*: „fluvius, flumen, fluentum, amnis, . . . torres“): *Rākov Pōtok* (selo) Zg, *Potđčec* (selo) Bč.

prud (B s. v. *prud*: „sabulum, glareā“, a pod tim natuknicama: „peščeno pole, peščena i kameničasta zemla kot je na kraju vod i morja. . .“, ARj, s. v., „greda u vodi ili ritu duž suhe zemlje; nisko pješčano zemljište pored vode; naplavak pijeska i šljunka u vodi rijeci; . . . pličina“): *Prūd* (polje) Br, Pr, *Prūdnice* (selo) Pr, *Prūdnice* (polja) Iv, *Zāprude* (dio grada) Zg; u TK riječ *prōg* znači „pličak“, a u Vr „naplavina; šljunak“, apelativ *prud* nisam zabilježio.

reka „velika, široka voda tekućica“ (B s. v. *reka*: „fluvius, flumen“): *Rēka* (potok) Cv, (selo) Rk, *Māla riēka*, *Velika riēka* (šume) Bš, *Gōrña Rēka* (selo) Cb, *Rēčica* (selo) Kc, Kž.

siget (ERJ, s. v., „otok“): *Siget* (ledina) Mr, (dio grada) Žg, *Sigeti* (polja) Iv, *Sigētec* (selo) Vr, *Sigēčica* (dio grada) Zg; apelativa nisam zabilježio.

sopot (ERJ, s. v. *sopiti*: „canalis“): *Sōpot* (prolaz u brdu) GV, (prolaz u brijegu) SN, (dio grada) Zg; apelativ u službi geogr. termina nisam zabilježio (u Pr riječ *sōpot* znači „para od daha ili iznad vode“).

splavnica „tlo s naplavinama“: *Splāvnica* (ulica) Zg; apelativa nisam zabilježio.

strug (?), *struga* (B s. v. *struga*: *brachium fluminis, alveus, meatus*): *Strūga* (polje) Novaki (Kc), D. Mekuše (Kc), (dio grada) Kc, *Strūžec* (selo) Tr; apelativa nisam zabilježio.

tišina „mlaka, bara“: *Tišina Kāptolska*, *Tišina Ērdedska* (sela) TK; apelativ i značenje iz TK. Možda bi se riječ mogla povezati s korijenom *tuh-* (B *tuhten* adj. „humidus, uvidus, humectus“, Vitezović u svojem rječniku ima riječ *tuhtina* u značenju „vlaga“, usp. i ime sela *Tuhelj*), ali prijelaz *u>i* nije organska fonetska osobina govora u TK.

ušće „utok vode tekućice u drugu veću“: *Vūšće* (selo na ušću Korane u Kupu) Kamenško (Kc), *Ūše*, *Ūsje*, *Ūšće*, *Hūsje* (isto selo) Uš, G. Mekuše (Kc), Turan (Kc), St.

c) Toponimi prema terminima koji označuju osobine tla i prirodne formacije raslinja

celina „neobrađivana zemlja“ (B s. v. *celina*: „zemlja neorana; terra inarata“): *Ciŕine* (njive) Cv, *Celīne* (polje) Zd, (selo) MG, *Cēlīne* (livade) Čr.

dubrava (B s. v. *dubrava*: „sylva majorum arborum, sylva roborea, nemus, saltus“; „quercetum“ v. čret; „sylva glandifera“): *Dūbrava* — *Dōbrava* (šuma i livada) Cv, *Dūbrava* (šuma) GV, (polje) Šs, (dio grada) Zg, *Dūbrave* (selo) GS, (polje) Hv, *Dūbrafčak* (selo) Iv, *Dūbravica* (selo) MG; apelativa nisam zabilježio.

gaj „šumica“ (B s. v. *gaj*: „lug, dubrava, šuma, loza; sylva, lucus, nemus, sylva purgata“): *Gāj* (polje) Hv, (šumica) Novaki (Kc), *Gāji* (predio) GV, *Gajic* (polje) Hv, *Podgāj* (predio) Uš, *Podgāji* (polje) Kraj Gornji (ik.), *Zagāj* (vinograd) Bš.

gmajna „pašnjak“ (B s. v. *gmaīna*: „communes sylvae, terrae“): *Gmājne* (pašnjak) Čr, GV.

husta, hosta „šuma“: *Hústah* (= v *hustah*, lok. pl., polje) Kr, *Fostice* (= f *hostice*, lok. sg., polje) HŽ.

ledina „(dugo) neorana zemlja“ (B s. v. *ledina*: „ager“): *Leđina* (polje) Hv, Gradac (Kc), Novaki (Kc), *Lědine* (njive) Čr.

les (ERj, s. v. lijes: „šuma“): *Drđbna līs* (polje) Ključ (ik.), *Prilėsje* (selo) Bč; apelativa nisam zabilježio.

lug (B s. v. *lug*: „loza; lucus, saltus, nemus, foresta, forestum“): *Lúg* (polje) Turan (Kc), *Pđlanski Lúg* (selo) Bč, *Zālug* (njiva) Cv, *Stāri lúg* (prorijedena šuma, s livadama), *Lúg* (krčevina) Čr; apelativa nisam zabilježio.

mekota „meka, plodna zemlja; njiva“ (B s. v. *mehkota*: v. *niva*): *Měkota* (polje) Zd.

prelog, parlog „zemlja koja je nekoliko godina neorana“: *Prělog* (selo) Pr, (livada) Cv, *Pārlóg* (polje) Rk; apelativ *parlog* i značenje iz Rk, *prelog* nisam zabilježio (u ERj, s. v. leći III, povezuju se obje riječi, a *parlog* se izvodi prema mađ. slavizmu *parlag* i sl.).

stena „hrid, litica“ (B s. v. *stena*: v. *greben*): *Zāstiñe* (?) Turan (Kc); rijedak apelativ kao geogr. termin.

tratina „pašnjak“ (B s. v. *tratina*: „cespetum“): *Trātinska cěsta* (ulica u predratnom Zagrebu, danas ima drugo ime) Zg.

tranik „?“ (možda prema *trti*, pa isto što *tratina, utrina*; u B, ARj i ERj nema te riječi): *Trānik* (polje) Pd, *Trāničac* (polje) Ključ (ik.); apelativa nisam zabilježio, a kao toponim samo u sutlanskih ikavaca (po fonetskim osobinama tih govora otpada mogućnost *-vn- > -n-* i sličnih asimilacija).

utrina (ARj, s. v. „zemljište što ga stoka utire; potrica, tratina“): *Ūtrina* (dio grada) Zg; apelativa nisam zabilježio.

II. LJUDSKE TVOREVINE KAO GEOGRAFSKI TERMINI U KAJKAVSKOJ TOPONIMIJI

grad „veliko naselje sa stanovništvom neseljačkih zanimanja“ (B s. v. *grad*: D. *tvarda* „arx, castrum“; „civitas muris armata et munita“): *Nđvigrad* (selo) St, Vr, *Grādec* (selo) Bč, *Grādac* (selo) Kc.

krč, krčevina „iskorijenjena šuma“ (B s. v. *kerč*: izkerčeće „extirpatura, stirpatura, rudetum“): *Krč* (njive) Rk, (livada) D. Mekušje (Kc), *Krčī* (polje) Hv, *Krči* (livada) Kamensko (Kc), (polja) Iv, (selo) Bš, *Krči* (indekl., njiva), *Na krči* (indekl., njiva) Čr, *Krče* (polja) Bč, *Vůkov krč* (brezuljak) Šs, *Belāniv krč*, *Bůkivački krči* (livade) Cv, *Krčec* (livada) Cv, *Krčec* (polje) Kp, *Krček* (polje) Zd, *Krčevina* (polje) Hv, Zd, *Krčevina* (polje) Mr, *Krčevina* (polje) Bč, *Krčevina* (livada) Cv, *Krčevine* (polja) Cb.

križaiñe „raskrižje, raspuće, raskršće“: *Križāña* (polje) Kp, *Križaiñka* (pašnjak) Cv.

niva „oranica“ (B s. v. *niva*: „ager, jugerum“): *Dđga niva* (njiva) Cv, *Nivica* (livada) Cv.

sedlo „prijevoj u brdu“: *Sedlārac* (livada) Cv; rijedak geogr. termin.

selo „manje naselje ratarsko-stočarskog stanovništva“ (B s. v. *selo*: „pagus, vicus, villa, colonicum“): *Vůkovo Selđ* (selo) MG, *Dđgo Sělo* (selo) DS, *Sělo* (polje) Iv, *Vělika sěla* (polja) Mr, *Sělnica* (selo) Mr, (njiva) Cv.

slog „uzorano zemljište s više brazda, omeđeno dubljim brazdama“ (B s. v. *slog*: slog vertni „pulvinus, lectica, area hortensis“): *Dđgi slđgi* (?) Gradac (Kc), *Slđgi* (ledina) Cv.

steza „uzak puteljak utrt hodanjem“ (B s. v. *steza*: „semita, callis, trames, limes, semita transversa“): *Dđga stěza* (njiva) Cv.

trg „mjesto gdje se trguje“ (B s. v. *terg*: *tergovišće* „forum, . . . negotiationis locus“): *Věliko Trgovišće* (selo); apelativa nisam zabilježio.

varaš (m.), *varoš* (m.) „grad“ (B s. v. *varaš*: „civitas, urbs, oppidum, respublica, municipium“): *Vāraške gōrice* (vinogradi) Rk, *Vārošćina* (polje) Pr; apelativa nisam zabilježio.

ves (ARj, s. v. *vas*: „ . . . naseljeno malo mjesto, selo, imanje. . .“): *Vělika Věs* (selo) Kr, *Mārtinska Věs* (selo) Tr, *Krčća Věs* (selo) Čr, *Nđva vēs*, *Jūrja vēs* (ulice) Zg; apelativa nisam zabilježio.

vrt „okopano zemljište uz kuću, s cvijećem i povrćem“ (B s. v. *vert*: „hortus, viridarium, cepos“): *Vrtič* (polje) Ps, (ulica) Zg, *Vrtine* (njive) Čr, *Zavrtnica* (polje) Bč, *Zavrtnica* (polje) Cv, (dio grada) Zg, *Zavrtnice* (polja) Cv, *Zavrtnice* (njive) Čr; usp. ERj s. v. *vrt* i *vrtjeti*.

zdenec „izvor; bunar“: *Zdenci* (njiva), *Zdēnčina* (njiva) Cv, (selo) Zd, *Zdēnčak* (livada s malim izvorom vode) Čr.

KRATICE

ARj — Rječnik JAZU	Kž — Križ
B — Belostenčev rječnik	MG — Marija-Gorica
Bč — Brčevac	Mr — Mraclin
Br — Brdovec	Pd — Prudnice
Bš — Biškupec	Pr — Prelog
Cb — Cubinec	Ps — Pisarovina
Cv — Cvetković	Rk — Reka
Čr — Črečan	Sm — Samobor
D — dalmatinski	SN — Sveta Nedelja
DS — Dugo Selo	St — Stative
ERj — Skok, Etimologijski rječnik	Šs — Šestine
GS — Generalski Stol	TK — Tišina Kaptolska
GV — Gornje Vrapče	Tr — Trebarjevo Desno
Hv — Horvati	Uš — Ušće
Hž — Hižanovec	VB — Velika Buna
Iv — Ivanić-Grad	Vr — Virje
Kc — Karlovac	Zč — Začretje
Kp — Kupinec	Zd — Zdenčina
Kr — Krapina	Zg — Zagreb

